

METHODS FOR THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN STUDENTS

Risnazarova Aysanem Risnazarovna

Assistant teacher

Nukus state pedagogical institute named after Ajiniyaz

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14411462>

ARTICLE INFO

Received: 06th December 2024

Accepted: 11th December 2024

Online: 12th December 2024

KEYWORDS

Communication competence, speech exercises, communication worldviews, exercise typology, improving communication.

ABSTRACT

This article examines the essence of the concept of communicative competence, its definition in dictionaries, its pedagogical significance, and the possibilities and current state of the educational system aimed at its formation. Also, the organizational and legal foundations of the development of communicative worldview and thinking, and the state of legal norms in practice are also covered. For this purpose, it is appropriate to clarify the content of the concept of competence first.

TALABALARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENCIYANI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Risnazarova Aysanem Risnazarovna

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14411462>

ARTICLE INFO

Received: 06th December 2024

Accepted: 11th December 2024

Online: 12th December 2024

KEYWORDS

Kommunikativ kompetensiya, nutq mashqlari, kommunikativlik dunyoqarashi, mashqlar tipologiyasi, mulqotchanlikni oshirish.

ABSTRACT

Mazkur maqolada kommunikativ kompetentlik tushunchasining mazmunmohiyati, lug'atlarda ta'riflanishi, pedagogik ahamiyati va uni shakllantirishga qaratilgan ta'lim tizimining imkoniyatlari va mavjud holati tadqiq etilgan. Shuningdek, kommunikativlik dunyoqarashi va tafakkurini rivojlantirishning tashkiliy-huquqiy asoslari, qonunchilik normalarining amaliyotdagi holati ham yoritilgan.

Kirish. Ta'lim jarayonida tilni o'qitishda rivojlangan davlatlarning kompetensiyaviy yondoshuvlar olib borilayotgan oliy o'quv yurtlarida kommunikativ kompetensiyaning rivojlanish darajasini takomillashtirib borish zaruratini ko'rsatadi.

Shu o'rinda prezidentimiz Sh.Mirziyoevning "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va manaviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatining bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz" degan fikrlari ishimizning maqsadiga bevosita mos keladi. Yaqin va O'rta Sharqning buyuk mutafakkirlari

(Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Yusuf al-Kindiy, Nosir Xusrav, Abu Nasr Forobiy, Umar Hayyom, Muhammad ibn Muso Xorazmiy va boshqa) ko'plab ma'rifatparvar olimlar o'sib kelayotgan avlodga ta'lim-tarbiya berishda o'qituvchining roli, ayniqsa tarbiyachining tarbiyalanuvchi bilan muloqotining ahamiyati muhimligini ta'kidlaganlar. Qomusiy olimlar tomonidan muloqotning mohiyati, metodlari, shakllari, vositalari va printsiplari ishlab chiqilgan bo'lib, ular hozirgi vaqtda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Xususan, "yaxshilik, odob, xushmuomalalik masalalari Imom Buxoriyning 4 jildlik "Al jome' as-sahih" asarining bir jildida odob, axloq, muomala, muloqot haqidagi hadislarni jam etganlar. Ushbu kitobda iymonning mukammal bo'lmog'ining uch sharti ko'rsatiladi: to'g'ri e'tiqodli bo'lmoq; kishilar bilan yaxshi munosabatda bo'lmoq; kishi o'z ustida ishlamoq'i va o'zini ibodat va itoatga chaqirmog'i kabilar. Iymon daraxtga tenglashtiriladi va uning 60 dan ortiq shoxlari bor, – deb iymon belgilari sanab o'tiladiki, bularning har biri inson ma'naviy qiyofasining mukammallashuviga ta'sir etuvchi xislatlardir. Shu o'rinda prezidentimiz Sh.Mirziyoevning "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimining bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz" degan fikrlari ishimizning maqsadiga bevosita mos keladi. Yaqin va O'rta Sharqning buyuk mutafakkirlari (Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Yusuf al-Kindiy, Nosir Xusrav, Abu Nasr Forobiy, Umar Hayyom, Muhammad ibn Muso Xorazmiy va boshqa) ko'plab ma'rifatparvar olimlar o'sib kelayotgan avlodga ta'lim-tarbiya berishda o'qituvchining roli, ayniqsa tarbiyachining tarbiyalanuvchi bilan muloqotining ahamiyati muhimligini ta'kidlaganlar. Qomusiy olimlar tomonidan muloqotning mohiyati, metodlari, shakllari, vositalari va printsiplari ishlab chiqilgan bo'lib, ular hozirgi vaqtda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Xususan, "yaxshilik, odob, xushmuomalalik masalalari Imom Buxoriyning 4 jildlik "Al jome' as-sahih" asarining bir jildida odob, axloq, muomala, muloqot haqidagi hadislarni jam etganlar. Ushbu kitobda iymonning mukammal bo'lmog'ining uch sharti ko'rsatiladi: to'g'ri e'tiqodli bo'lmoq; kishilar bilan yaxshi munosabatda bo'lmoq; kishi o'z ustida ishlamoq'i va o'zini ibodat va itoatga chaqirmog'i kabilar. Iymon daraxtga tenglashtiriladi va uning 60 dan ortiq shoxlari bor, – deb iymon belgilari sanab o'tiladiki, bularning har biri inson ma'naviy qiyofasining mukammallashuviga ta'sir etuvchi xislatlardir.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Respublikamizda so'nggi yillarda oliy ta'limning sifatini oshirish, bo'lajak filolog-talabalarning kasbiy-pedagogik tayyorgarligini, o'quv-tarbiya faoliyatini takomillashtirish, o'qitishning samaradorligini oshirish usullarini kuchaytirish, ta'limning har bir bosqichidagi maqsadni aniq belgilash, bilimlarni imkon darajasida to'liq egallashning mexanizmlarini ishlab chiqishning asoslari tatbiq etilmoqda.

Kommunikativ kompetentsiya umumiy madaniyatni va uning kasbiy faoliyatdagi o'ziga xos namoyon bo'lishini sintez qiladigan ajralmas sifatdir. Kommunikativ kompetentsiyaning shartlaridan biri ma'lum qoidalar va talablarni bajarishdir. Ushbu qoidalarning eng muhimlari quyidagilardan iborat: Eng keng tarqalgan qoida-bu fikrni tushunarsiz yoki o'zingiz uchun to'liq tushunilmagan bo'lsa, xabar berishni boshlashingiz mumkin bo'lmagan qoidadir. "Tushunishga doimiy tayyorlik" qoidasi. Ko'p sonli semantik va shaxsiy to'siqlar mavjud bo'lib, ular ko'pincha xabarlarini to'liq va noto'g'ri tushunishga olib keladi. Aniqlik qoidasi. Noma'lum, noaniq, noaniq iboralar va so'zlardan qochish kerak va notanish yoki yuqori

ixtisoslashgan atamalardan foydalanmaslik kerak. Og'zaki bo'lmagan signallarni boshqarish qoidasi. Faqat nutqingiz va xabaringiz mazmunini nazorat qilish etarli emas. Shuningdek, uning tashqi "hamrohligi" — yuz ifodalari, imo-ishoralar, intonatsiya, duruş bilan bog'liq bo'lgan qismida uning shaklini nazorat qilish kerak. "O'z xato" qoidasi. Aloqa paytida har doim shaxsiy nuqtai nazar noto'g'ri bo'lishi mumkinligini tan olish kerak. Bu ko'pincha jiddiy xatolardan ogohlantiradi. "Joy va vaqt" qoidasi. Har qanday xabarning samaradorligi, agar u o'z vaqtida amalga oshirilsa va u amalga oshiriladigan eng munosib vaziyatni tanlasa, keskin oshadi. Ochiqlik qoidasi yangi ochilgan holatlar ta'siri ostida o'z nuqtai nazarini qayta ko'rib chiqishga tayyorligini, shuningdek, suhbatdoshning nuqtai nazarini qabul qilish va hisobga olish qobiliyatini anglatadi. Faol va konstruktiv tinglash qoidasi samarali aloqaning asosiy shartlaridan biridir. Fikr-mulohaza qoidasi. Aynan shu qoida oxir — oqibat kommunikativ jarayonning asosiy maqsadi-o'zaro tushunishni ta'minlaydi[1].

Respublikamizda kompetensiya va kommunikativ kompetensiyani darslarda qo'llash U.Begimqulov, A.Musurmanova, M.Irisqulov, K.Riskulova, U.Jumanazarov, G.Asilova, M.Gulyamova, M.Mirzayeva kabilar tomonidan ilmiy asoslangan.

Biz tadqiqotimizda dastavval kommunikatsiya va kommunikativ kompetensiya tushunchasining mazmuniga e'tibor qaratadigan bo'lsak, mazkur tushunchaning mohiyatini ochib berishda ko'plab yondashuvlar mavjud. Xususan, E.I.Litnevskayaning ta'kidlashicha, kommunikativ kompetensiyaga nisbatan quyidagi ta'rifini ilgari suradi: "nutq faoliyatining barcha turlarini og'zaki va yozma nutq madaniyat elementlarini, ma'lum bir yoshda muloqotning hayotiy sohalari va vaziyatlarida tildan foydalanishning asosiy ko'nikma va malakalarini o'zlashtirish"dir.

"Kommunikativ kompetensiya" tushunchasiga mualliflik yondashuvi asosida quyidagicha ta'rif berildi: kommunikativ kompetensiya – bu o'zida samarali muloqotga kirishish va o'zaro bir-birini tushunishga imkon beruvchi bilim, ko'nikma, malaka hamda shaxsiy sifatlar majmui [2].

Kompetensiya – bu shunday psixologik imkoniyatlar majmuiki, muayyan sharoitda unda shaxsdagi bilim, ko'nikma va malakalar amalga oshadi va muvaffaqiyatli uyg'unlashadi. Kommunikativ kompetensiya deganda, o'quvchi o'z ona tili bilan o'rganilayotgan mamlakat tilida og'zaki va yozma shaklda o'zaro va madaniyatlararo muloqotni amalga oshirish qobiliyati va tayyorgarligi tushuniladi.

I.L.Binning fikriga ko'ra, kommunikativ kompetensiya til o'rganishda nutq faoliyati turlaridan gapirish, tinglab tushunish, yozish va o'qishni o'z ichiga oladi. Muloqot paytida har bir qobiliyatning o'z o'rnini mavjudligi va ularni teng holatda ishlatish kerakligi aytib o'tgan [3].

Aslida kompetentlilik tushunchasi ta'lim sohasiga psixologlarning ilmiy izlanishlari natijasida kirib kelgan. Psixologik nuqtai-nazardan kompetentlilik "noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o'zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik" ni anglatadi. Shuningdek, kompetensiyalar bilimlarni doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llay bilishni taqozo etadi.

NATIJARLAR. Shunday qilib, OTM filolog talabalarining kommunikativ kompetentsiyasini mashqlar orqali rivojlantirsak, ularda hamkorlik, raqobat, o'z o'zini boshqarish, jamoa orqali ta'lim olish, o'quvchilarni ilmiy-texnik ijodkorlik bilan tanishtirish, guruhda o'qish va intizom uchun hammaning mas'uliyatini tarbiyalash va, eng muhimi, qoraqalpoq tilidan kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish g'oyalari amalga oshiriladi.

Talabalarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish muammosini nazariy va amaliy jihatdan o'rganish, unga bog'liq bo'lgan obyektiv va subyektiv omillarni aniqlash, talabalarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan kuzatishlarimiz natijasida quyidagi xulosalarga keldik: Birinchidan, talabalarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishga ehtiyojni, qiziqishni va imkoniyatlarni aniq hisobga olinishni; Ikkinchidan, muloqotchanlik ko'nikmalarini rivojlantirish shakllari, metodlari va yo'nalishlarini to'g'ri tanlanishi. Bu o'z navbatida, talabaning turli sharoitlarda yuzaga keluvchi vaziyatlarni to'g'ri baholay olishini, munosabatga kirisha olishi va ta'lim jarayonida faol, ongli ishtirok etishini ta'minlaydi. Ta'lim jarayonidagi layoqatli yondashish bazaviy kompetensiyalar bilan uyg'unlashadi, ya'ni ta'lim mahsuli va samaradorligi shakllanadi. Ta'limning modulli jarayoni ta'lim oluvchilar uchun yakka tartibdagi ta'lim yo'nalishini shakllantiradi va to'lig'icha kommunikativlikka yo'naltiriluvchi jarayonni hosil qiladi. Ushbu holatda o'zgarish – nafaqat bilimning me'ori, chuqurligi, bilim olish metodi, layoqat shakli o'zgaradi, balki ularning muloqotchanlikka ishtiyoqi kuchayadi.

XULOSA sifatida talabalarida kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish ularni akademik va kasbiy muvaffaqiyatlarga tayyorlashning asosiy maqsadi hisoblanadi. Nazariy bilimlarni amaliy qo'llanmalar bilan birlashtirish orqali talabalar turli xil aloqa sozlamalarida tinglash, gapirish, o'qish va yozish qobiliyatlarini oshirishlari mumkin.

O'tkazilgan tadqiqot natijasida quyidagi xulosalar shakllantirildi:

1. Oliy ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligi darajasiga ham bog'liq.
2. Pedagogik boshqarish uslubini tanlash pedagogik muloqot texnikasining moslashuvchanligi va o'zgaruvchanligi bilan belgilanadi, talabalarining o'ziga xos sharoitlariga, yosh va individual xususiyatlariga va ularning faoliyatiga uzviy bog'liq.
3. O'z ishida umumlashtirilgan psixologik va pedagogik bilimlardan faol foydalangan holda, ravon nutqiy qobiliyatga ega, kasbiy muloqot va faoliyat uslubini mustaqil va to'g'ri tanlay oladigan bo'lajak mutaxassislarning kommunikativ kompetentligini maqsadli shakllantirish zarur ahamiyat kasb etadi.

Takliflar. Yuqorida bayon etilgan xulosalarga tayangan holda quyidagi takliflar kiritilmoqda:

1. Talabalar kommunikativ kompetentligini shakllantirish uchun o'quv mashg'ulotlarida o'qituvchi va talabalarining birgalikdagi o'zaro hamkorlik faoliyatini tashkil qilish.
2. Ma'ruza mashg'ulotlarini talabalarining yosh va individual xususiyatlarini, o'quv materialini qanchalik darajada o'zlashtirish Xulosa. O'tkazilgan tadqiqot natijasida quyidagi xulosalar shakllantirildi:

1. Oliy ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligi darajasiga ham bog'liq.
2. Pedagogik boshqarish uslubini tanlash pedagogik muloqot texnikasining moslashuvchanligi va o'zgaruvchanligi bilan belgilanadi, talabalarning o'ziga xos sharoitlariga, yosh va individual xususiyatlariga va ularning faoliyatiga uzviy bog'liq.
3. O'z ishida umumlashtirilgan psixologik va pedagogik bilimlardan faol foydalangan holda, ravon nutqiy qobiliyatga ega, kasbiy muloqot va faoliyat uslubini mustaqil va to'g'ri tanlay oladigan bo'lajak mutaxassislarning kommunikativ kompetentligini maqsadli shakllantirish zarur ahamiyat kasb etadi.

Takliflar. Yuqorida bayon etilgan xulosalarga tayangan holda quyidagi takliflar kiritilmoqda:

1. Talabalar kommunikativ kompetentligini shakllantirish uchun o'quv mashg'ulotlarida o'qituvchi va talabalarning birgalikdagi o'zaro hamkorlik faoliyatini tashkil qilish.
2. Ma'ruza mashg'ulotlarini talabalarning yosh va individual xususiyatlarini, o'quv materialini qanchalik darajada o'zlashtirish.

References:

1. Азимова З.Э. Ўқувчиларнинг шахслараро муносабатлари интеграл диагностикаси. Дисс... канд. пед. наук. – Тошкент, 2009. 25 б
2. Лутфетдинова раъно хуснитдиновна. продуктив ўқиш воситасида бошланғич синф ўқувчиларида коммуникатив компетенцияни шакллантириш. педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (phd) диссертацияси автореферати. наманган – 2022.11-6
3. Ахмадалиева хосиятпoшшo abduxayotovna. ingliz tili darslarida o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini takomillashtirish (akademik litseylar misolida). pedagogika fanlari bo'yicha falsafa доктори (phd) dissertatsiyasi avtoreferat. farg,,ona – 2023, 13-b
4. SEYTKASIMOV DAULETNAZAR BEKNAZAROVICH. FILOLOG-TALABALARNING LINGVISTIK KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI (QORAQALPOQ TILI VA ADABIYOTI YO'NALISHI TALABALARI MISOLIDA). PEDAGOGIKA fanlari доктори (DSc) dissertatsiyasi AVTOREFERATI. Nukus-2023. 20-b
5. Bekimbetova G.R. Issues of considering learners' levels of knowledge in teaching karakalpak language in foreign language classes // BioGecko (Web of science). Vol 12 Issue 03 2023. ISSN NO: 2230-5807. A Journal for New Zealand Herpetology. –P.4196-4200. (13.00.00; №1).